

Шаповал І. О., аспірант ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

МЕХАНІЗМИ УЗГОДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ТНК І КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ, В ІННОВАЦІЙНІЙ ЦАРИНІ

Представлено авторський підхід щодо імплементації міжнародного досвіду взаємодії країн, що розвиваються, та іноземних ТНК в українських умовах. Показано, що новими тенденціями є формування зон високих технологій, зон низьковуглецевої економіки та регіональних інноваційних кластерів у країнах, що розвиваються. Доведено перспективність використання цільових облигацій в ісламських країнах, що розвиваються, з передбаченням погашення боргу по них за рахунок участі в майбутніх прибутках інноваційно орієнтованих компаній. Визначено, що в інституційній сфері країнами, що розвиваються, застосовуються спеціалізовані державні фонди, що спеціалізуються, на створенні передумов для формування інноваційних підприємств з різноманітними підходами щодо залучення приватного капіталу для їхнього фінансування та подальшого володіння. Запропоновані заходи, зокрема індикативне планування інноваційно-інвестиційної діяльності, спеціальні інноваційні зони та грантове фінансування перспективних проєктів, формують необхідні інституційні передумови для збільшення інноваційної складової в структурі ВВП України.

Ключові слова: країни, що розвиваються, національні інтереси, транснаціональна корпорація, інновації, спеціальні інноваційні зони.

*Shapoval I. O., postgraduate student of SHEE
“Kyiv National Economic University named after V. Hetman”*

MECHANISMS OF THE CONCILIATION OF THE INTERESTS OF TNCs AND DEVELOPING COUNTRIES IN INNOVATION SPHERE

The author suggests a new approach to implementing of the international experience of TNCs and developing countries' cooperation in Ukrainian conditions. The article reveals that new tendencies are high-tech, low-carbon economy zones and regional innovative cluster in developing countries. The author shows the availability of target bonds in Islamic developing countries with profit sharing of innovative companies. The article states that developing countries apply specialized state funds focused on creation of preconditions for innovative companies' formation with various approaches concerning attraction of private capital to participate in such projects. The argued measures, including innovation and investment activity indicative planning, special innovative zones and grant financing of prospective projects, form the necessary institutional preconditions of enhancement of the innovative component of the Ukrainian GDP.

Keywords: developing countries; national interests; transnational corporation; innovations; special innovation zones.

Шаповал І. А., аспірант ГВУЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

МЕХАНИЗМЫ СОГЛАСОВАНИЯ ИНТЕРЕСОВ ТНК И РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН В ИННОВАЦИОННОЙ СФЕРЕ

Предложен авторский подход к имплементации международного опыта взаимодействия развивающихся стран и иностранных ТНК в украинских условиях. Показано, что новыми тенденциями являются формирование зон высоких технологий, зон низкоуглеродистой экономики и региональных инновационных кластеров в развивающихся странах. Доказана перспективность использования целевых облигаций в исламских развивающихся странах с погашением долга по ним за счет участия в будущих прибылях инновационно ориентированных компаний. Определено, что в институциональной сфере развивающимися странами применяются специализированные государственные фонды, которые ориентированные на создание предпосылок для формирования инновационных предприятий с разнообразными подходами относительно привлечения частного капитала для их финансирования и дальнейшего владения. Предложенные меры, в том числе индикативное планирование инновационно-инвестиционной деятельности, специальные инновационные зоны

и грантовое финансирование перспективных проектов, формируют необходимые институциональные предпосылки для увеличения инновационной составляющей в структуре ВВП Украины.

Ключевые слова: развивающиеся страны, национальные интересы, транснациональная корпорация, инновации, специальные инновационные зоны.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її зв'язок із науково-практичними завданнями. Незважаючи на в цілому позитивну динаміку розвитку світової економіки та поступову матеріалізацію досягнень сучасної цивілізації у вигляді покращення добробуту населення та вивільнення його творчого потенціалу, розподіл ефективних технологій виробництва та доданої вартості характеризується підвищенням асиметрії між розвинутими країнами та тими, що розвиваються. Лише окремі країни, що розвиваються, останніми роками долають «мальтузіанську пастку» спеціалізації на низькотехнологічних видах виробництва завдяки цілеспрямованим державним заходам і налагодженню співпраці з ТНК розвинених країн світу, перш за все при здійсненні НДДКР та поширенні досягнень науково-технологічного прогресу в традиційних і новітніх секторах економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці функціонування країн, що розвиваються, в цілому та їхній взаємодії з іноземними ТНК, присвячена значна частина наукових публікацій. Зокрема, на думку Є. Степанюка зростання ролі країн, що розвиваються, у світовій економіці пояснюється, зокрема, такими факторами [5, с. 40]: 1) темпи економічного зростання країн, що розвиваються (насамперед Бразилії, Індії, КНР), прискорилися майже удвічі впродовж останніх п'ятнадцяти років, розвинених країн – практично не змінилися; 2) норма заощаджень у країнах, що розвиваються, зросла, тоді як у розвинених – знизилася; 3) фіскальна дисципліна у країнах, що розвиваються, суттєво зміцнилася – більш суворий контроль над бюджетними видатками призвів до формування профіциту бюджету в середньому 0,7% від ВВП у країнах, що розвиваються, у той час як розвинені країни мають, як правило, хронічний бюджетний дефіцит.

Адаманова З. вказує, що серед характерних рис процесу глобалізації важливе значення мають [1, с. 110]: лібералізація й уніфікація умов руху факторів виробництва й НДДКР, а також умов підприємництва, торгівлі й науково-дослідної діяльності; зростаючі масштаби діяльності транснаціональних компаній і міжнародних організацій; становлення міжнародних систем регулювання економічних і інноваційних процесів; інтенсифікація економічного й інноваційного співробітництва економічних агентів і держав (фактично мова йде про державно-приватне партнерство в інноваційній сфері).

Мединська Т. вказує на те, що у випадку відсутності ефективних механізмів взаємодії країн, що розвиваються, з іноземними ТНК, характерними особливостями діяльності останніх у приймаючих країнах стають [4]: 1) понаднормове використання праці; 2) високий рівень виробничого травматизму; 3) низький ступінь правового захисту робітників (як правило профспілки є забороненими в приймаючих країнах); 4) використання праці неповнолітніх дітей 5) недостатній рівень надання медичної допомоги працівникам; 6) наявність випадків застосування фізичного насильства до працівників, які нерідко носять летальний характер, набуваючи гучного резонансу, якщо не вдається приховати ці злочини; 7) застосування у зверненнях до робітників ненормативної лексики тощо.

Мета статті. Незважаючи на достатню увагу в науковій літературі до трансформації ролі країн, що розвиваються, у світовій економіці та проблематиці їхньої взаємодії з національними та іноземними ТНК, додаткової уваги потребують:

- систематизація заходів державної підтримки взаємодії національних суб'єктів господарювання з іноземними ТНК в інноваційній царині;
- конкретизація шляхів імплементації міжнародного досвіду використання іноземних ТНК для розвитку національної інноваційної системи.

Тому *метою статті* є формування підходів до створення передумов підвищення ефективності взаємодії України з іноземними ТНК в інноваційній царині на основі імплементації ефективного міжнародного досвіду країн, що розвиваються.

З огляду на це, актуального значення набуває розроблення нових підходів до формування державно-приватного партнерства в інноваційній царині, що дозволить вирішити наступні завдання:

– сформувати концептуальні засади подолання спеціалізації більшості країн, що розвиваються, та з транзитивною економікою, зокрема України, на низькотехнологічному виробництві з незначною часткою новоствореної доданої вартості;

– визначити шляхи трансформації структури економіки України в контексті інноваційної стратегії розвитку на основі транснаціоналізації інноваційно-інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. На початку XXI ст. очевидним є факт того, що роль країн, що розвиваються, у міжнародних відносинах і глобальній економіці загалом продовжує зростати швидкими темпами, екстраполяція яких свідчить про досягнення певного паритету з розвинутими країнами впродовж найближчих десятиліть. Незважаючи на загальну позитивну динаміку конвергенції між розвинутими країнами та тими, що розвиваються, існують певні розбіжності в методологічному обґрунтуванні успішності цього процесу, який можна розбити на дві основні складові: по-перше, конвергенція відбувається не лише завдяки підвищенню соціально-економічних стандартів окремих країн, що розвиваються, але й завдяки зниженню аналогічних показників розвинутих країн; по-друге, дискусійним є питання виділення групи країн, що розвиваються, з відповідним намаганням додатково (іноді доволі штучно) підвищити значення країн з транзитивною економікою шляхом виділення їх в окрему самостійну групу.

Подібні не зовсім чіткі критеріальні оцінки призводять до доволі спірних результатів щодо аналізу реальної траєкторії розвитку світової економіки в цілому. Наприклад, щодо виділення групи країн, що розвиваються, існують суттєві розбіжності між міжнародними організаціями, зокрема МВФ виділяє 126 країн [6], ЮНКТАД окреслює межі розвинутих країн і з транзитивною економікою з віднесенням решти до країн, що розвиваються [8], і, нарешті, серед найбільш об'єктивних критеріїв є методологія Світового Банку у вигляді суворої межі валового національного доходу на душу населення, що розраховується за атласним методом, у вигляді 11,905 тис. дол. США [7], що дозволило виділити 144 країни, що розвиваються, до яких з показником 3,13 тис. дол. США належить і Україна (для порівняння: мінімальне значення Демократична Республіка Конго – 190 дол. США, максимальне Норвегія – 88 870 дол. США), що актуалізує досвід найбільш прогресуючих країн, що розвиваються, для імплементації у вітчизняних умовах.

Незважаючи на достатню умовність теоретичних кордонів між розвинутими країнами та тими, що розвиваються, більшість критеріальних оцінок міжнародних організацій та окремих експертів дозволяють виділяти приблизно однорідну групу країн, що розвиваються, яка може незначно варіюватися від однієї аналітичної оцінки до іншої.

У «Доповіді-2020» Національна розвідувальна рада Конгресу США вказує на можливі загрози США до 2020 р.: вичерпання потенціалу й сходження зі світової арени США й Західної Європи, що поступово витісняються азійськими гігантами на чолі з КНР. Глобалізація вже має азійські риси – перенесення навіть штаб-квартир в Індію й КНР.

У традиційній доповіді Світового Банку «Глобальні горизонти розвитку» під назвою «Капітал для майбутнього: заощадження та інвестиції у взаємозалежному світі» [7] указується на те, що в 2030 р. населення світу складе 8,5 млрд. осіб, що означатиме зростання на 1,4 млрд. осіб у порівнянні з 2010 р. (приблизно 7 млрд. осіб), завдячуючи майже виключно країнам, що розвиваються. У доповіді запропоновано два сценарії конвергенції валового національного доходу на душу населення та інституційної інфраструктури розвинутих країн та тих, що розвиваються, – поступової (градуалістичної) та швидкої конвергенції.

У поступовому сценарії частка ВНД країн, що розвиваються, зросте з 8% від рівня розвинутих країн (у цінах 2010 р.) до 16% у 2030 р. Швидкий сценарій – 19%. Зростання світової економіки на рівні 2,6% та 3% на рік; темп зростання країн, що розвиваються, на рівні 4,8% та 5,5%. На частку країн, що розвиваються, припадатиме 73% зростання світової економіки в 2015 р. та 87% у 2030; при швидкій конвергенції – 93%. У сфері послуг буде зайнято понад 60% працюючого населення; на країни, що розвиваються, припадатиме понад 50% світової торгівлі (табл. 1).

Упродовж 2010-2030 рр. буде змінена структура основних фондів, якщо в 2010 р. (метод постійної інвентаризації зі щорічною амортизацією на рівні 5%) на розвинуті країни припадало 115,8 млрд. дол. США, а на країни, що розвиваються, – 50,6 трлн. дол. США, то в 2030 р.: розвинуті країни та країни, що розвиваються, – по 158 трлн. дол. США (у цінах 2010 р.). У випадку поступової конвергенції у 2030 р. на КНР буде припадати 30% глобальних інвестицій, на Бразилію, Індію та Росію разом – 13% (більше ніж США). Розвинуті країни характеризуватимуться стабільністю інвестування на рівні 17% від ВВП. За обсягами: розвинуті країни – 10 трлн. дол. США, країни, що розвиваються, – 15 трлн. дол. США, КНР та Індія – 38% валових глобальних інвестицій, усі розвинуті країни разом – 40%. На ці дві країни припадатиме половина всіх світових інвестицій у виробництво. У країнах, що розвиваються, на сферу послуг збільшаться інвестиції з 57 до 61%. Інвестиції в інфраструктуру в 2030 р. у країнах, що розвиваються, сягнуть 866 млрд. дол. США (близько 10,0 інвестицій у сферу послуг), у Суб-Сахарській Африці – частка становитиме 23%.

Таблиця 1

Позиції країн, що розвиваються, у світовій економіці у 2030 р.

Сценарій конвергенції світової економіки	Поступова (повільна) конвергенція	Швидка (різка) конвергенція
Зростання світової економіки, % на рік	2,6	3,0
Частка ВВП на душу населення від показника розвинених країн, %	16,0	19,0
Частка у світовому зростанні, %	87,0	93,0
Частка працюючих у сфері послуг від загальної зайнятості, %	60,0	60,0
Частка у світовій торгівлі, %	50,0	50,0

Джерело: складено автором на основі [7].

Проявом посилення ролі країн, що розвиваються (особливо учасників БРІКС), є те, що зростає кількість ТНК з цих країн серед найбільших НДДКР-інвесторів, зокрема в 2011 р. у переліку з 1500 ТНК було представлено 56 компаній з КНР, 15 – з Індії, 7 – з Бразилії, 4 – з Росії, 2 – з Саудівської Аравії, 4 – з Гонконгу, 47 – з Тайваню [9]. Стабільно зростає також частка країн, що розвиваються, у загальносвітовому фінансуванні НДДКР (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл світових витрат на НДДКР у 2010-2012 рр., %

Роки	2010	2011	2012
Північна та Південна Америки	37,8	36,9	36,0
США	32,8	32,0	31,1
Азія	34,3	35,5	36,7
Японія	11,8	11,4	11,2
КНР	12,0	13,1	14,2
Індія	2,6	2,8	2,9
Європа	24,8	24,5	24,1
Решта світу	3,0	3,1	3,2

Джерело: 2012 *Global R & D Funding Forecast: R & D Spending Growth Continues While Globalization Accelerates* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rdmag.com/articles/2011/12/2012-global-r-d-funding-forecast-r-d-spending-growth-continues-while-globalization-accelerates>.

Від загального обсягу інвестицій у НДДКР 1500 найбільших компаній світу в 2011 р. (на рівні 511,0 млрд. євро) на компанії з КНР припадало 2,7%, Південну Корею – 2,9%, Тайвань – 1,4% [9], тобто в процес розширення НДДКР бази країн, що розвиваються, крім традиційно сильної позиції держави активно втрутилися національні ТНК.

Підтверджується це, зокрема, стрімким розширенням НДДКР закордонних філій ТНК протягом останніх десятиліть: якщо в 1975 р. видатки американських монополій на ці цілі становили 1,5 млрд. дол. США, а в 1981р. – 3,2 млрд. дол. США, то в 1999 р. вони досягли 18,1 млрд., в 2005 – 27,7 млрд., а в 2008 – майже 37,0 млрд. дол. США [2, с. 200–201].

Коли Motorola заснувала свою першу НДДКР-лабораторію в КНР, кількість НДДКР одиниць у цій країні досягла 700. Діяльність General Electric в Індії включає в себе зайнятість 2,4 тис. осіб у таких сферах, як аеротурбіни, споживчі товари тривалого використання та медичне обладнання. Фармацевтичні компанії (зокрема, Astra-Zeneca, Eli Lilly, GlaxoSmithKline, Novartis, Pfizer і Sanofi-Aventis) проводять клінічні дослідження в Індії. Фактично з нуля у 1990-ті роки у Південно-Східній та Східній Азії у 2002 р. виробництво напівпровідників досягло 30,0% від загально світового рівня [10].

З точки зору приймаючої країни, інтернаціоналізація НДДКР відчиняє двері не тільки для трансферу технології як такої, але й для створення технологічного процесу. ТНК виступають рушійними силами глобальних НДДКР. Глобальні НДДКР-витрати різко зросли в кінці 1990-х років, досягнувши 0,677 трлн. дол. США у 2002 р. НДДКР-витрати є дуже концентрованими. На десять найбільших за НДДКР-витратами країни на чолі зі США припадає понад 80% світового рівня. Лише дві країни, що розвиваються (КНР та Південна Корея), належать до цієї десятки. Частка розвинутих країн у світових НДДКР-витратах впала з 97% у 1991 р. до 91% у 2002 р. у той час як частка Азії, що розвивається, зросла з 2 до 6%. Частка патентів у Бюро США з патентів та торгових марок, що припадає на країни, що розвиваються, та з транзитивною економікою підстрибнула за той самий період з 7 до 17%. ТНК є ключовими гравцями у цьому процесі. На них припадає близько 50% світових НДДКР- витрат, і принаймні 2/3 витрат приватного сектора (приблизно 0,45 трлн. дол. США).

Упродовж 1993–2002 рр. частка НДДКР-витрат іноземних філій ТНК зросла з 30 до 67 млрд. дол. США (або з 10 до 16% світових витрат приватного сектора. У країнах, що розвиваються, частка іноземних філій у національних НДДКР зросла з 2 до 18%. У 2003 р. на іноземні філії ТНК припадало понад половину приватних НДДКР в Ірландії, Угорщині та Сінгапурі та близько 40% в Австралії, Бразилії, Чехії, Швеції та Великій Британії.

2002 р. 75% НДДКР витрат ТНК США в азійських країнах, що розвиваються, припадала на комп'ютери та електронні пристрої, тоді як 75% витрат в Індії пішли в послуги (переважно на розробку програмного забезпечення). У Бразилії та Мексиці хімічна промисловість і транспортне обладнання охопили майже половину НДДКР-витрат американських ТНК.

Упродовж 1995–2003 рр. зайнятість у закордонних філіях німецьких ТНК зросла з 2 до 11 тис. осіб. Упродовж 1995-2001 рр. НДДКР-витрати німецьких ТНК у закордонних філіях зросли на 130% до 12 млрд. дол. США. У 2003 р. лише «Сіменс» витратила понад 6 млрд. дол. США. У 2004 р. з 45 тис. осіб у сфері НДДКР, 49% працювали за межами Німеччини. У країнах, що розвиваються, кількість працівників зросла з 800 (2% від загальної кількості) до 2,7 тис. осіб (6%) у 2004 р.

Сім країн розташування НДДКР-філій: Бразилія, КНР, Індія, Малайзія, Мексика та ПАР. Понад 50% закордонних лабораторій, що спеціалізувалися на фармацевтиці, електроніці та напівпровідниках, мали щорічні бюджети понад 20 млн. дол. США. Лабораторії у хімічній промисловості та машинобудуванні мали НДДКР бюджети менше 5 млн. дол. США.

У Шанхаї засновано понад 140 НДДКР-центрів ТНК, 91 з них у новому окрузі Пудон. Привабливість території КНР для розміщення НДДКР-центрів ТНК пояснюється діяльністю уряду країни [10]: 1) пропозиція талановитої робочої сили перевищує попит (принаймні іноземних фірм); 2) університети та науково-дослідні інститути бажають отримати фінансування від приватних компаній; 3) можливість підписати угоди про захист інтелектуальних прав з кращими китайськими університетами; 4) економічні стимули; 5) потенціал для зменшення витрат на всіх стадіях НДДКР- процесу. НДДКР-підрозділи еволюціонують від лабораторій-супутників, контрактних форм взаємодії до рівноправного партнерства (табл. 3).

У Сінгапурі НДДКР ТНК є ключовим фактором у створенні інноваційно-промислового кластера навколо таких біомедичних наук, як фармацевтика та біотехнології. Сінгапурська економічна стратегія «Бачення Індустрії XXI століття» передбачила, що біомедицина є ключовою галуззю для національної економіки. Загальний випуск промисловості зріс до 9,6 млрд. дол. США у 2004 р. Загальна додана вартість біомедичного виробництва дорівнювала 6,1 млрд. дол. США (21% загальної доданої вартості країни).

Країни, що розвиваються, за допомогою ТНК намагаються вирішити соціально-економічні проблеми, які без залучення відповідних ПП та новітніх систем управління, загрожують не лише національній конкурентоспроможності, але й навіть теоретичній можли-

вості цих держав подолати розрив від провідних країн світу у сфері застосування винаходів сучасного техніко-економічного укладу. Успішність або невдача співпраці іноземних ТНК та країн, що розвиваються, визначаються формою взаємодії компаній з національним середовищем приймаючої країни, а також здатністю уряду створити максимально сприятливі умови для залучення міжнародного досвіду та поширення його на максимально можливу кількість галузей пріоритетного значення.

Таблиця 3
Таксономія НДДКР-лабораторій ТНК у КНР

Тип	Характеристика
Лабораторії-супутники	Діє як пункт фіксації ідей, стимулів та інновацій, що відбивають характеристики місцевого ринку; адаптація існуючих товарів і процесів; уразливі до урізання бюджету
Контрактні НДДКР	Використовують низьковартісні здібності, потужності та інфраструктуру; імплементують специфічні модулі глобального дослідницького проєкту; близько взаємодіють з НДДКР-командами в головному офісі та інших філій; потребують жорстких механізмів контролю витоку прав інтелектуальної власності
(Більш) рівне партнерство	Повна інтеграція до НДДКР-стратегії ТНК; центр має мандат на регіональний або глобальний продукт; відсутність бар'єрів для повномасштабного обміну знаннями

Джерело: *World Investment Report 2005 "Transnational Corporations and the Internationalization of R&D" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>.*

В умовах обмеженості власної фінансово-економічної бази більшості країн, що розвивається, доводиться погоджуватись на активізацію іноземної присутності переважно в галузях та секторах з низькою часткою доданої вартості, що посилює ймовірність потрапляння окремих країн до відомої «мальтузіанської пастки», коли спеціалізація країни на низькотехнологічному виробництві із залученням низькокваліфікованої робочої сили призводить її до вимушеної «спеціалізації на бідності» у зв'язку з обміном власної продукції на високотехнологічні вироби (навіть у порівняльному з національним виробництвом аспекті).

У 2012 р. у КНР іноземні філії забезпечували 50% експорту та 48% імпорту. Додаючи до цього діяльність китайських ТНК, виявляється, що частка ТНК в імпорті та експорті КНР перевищує відповідний показник США. На внутрішньокорпоративну торгівлю припадає близько 60% експортних та 70,0% імпортних операцій ТНК у США. Японські ТНК 40% експортують до власних філій за кордоном [13].

Автобудування в Таїланді доводить центральну роль ТНК у зміні структури національної економіки. Це галузь, яка зростає найшвидше в країні. Валовий випуск дорівнює 34 млрд. дол. США, 80% виробленої продукції експортується. Частка Таїланду в глобальному ланцюзі доданої вартості дорівнює 25%. Лише 60% цієї доданої вартості припадає безпосередньо на автомобілебудівні компанії, решта 40% припадає на фірми-постачальники, включаючи послуги.

Об'єднуючою характеристикою країн, що розвиваються, та які намагаються надолужити відставання у сфері науково-технологічних розробок є втручання держави в інноваційні процеси з метою створення стимулів до інновацій, відбувається одночасне заохочення власних розробок та імпорт перспективних технологій. Наприклад, локомотивом інноваційних проєктів у Чилі залишається заснований ще в 1976 р. Фонд Чилі зі щорічним бюджетом 24 млн. дол. США та часткою самоокупних проєктів на рівні 87% [3, с. 77]. Фонд Чилі зосереджений на створенні нових напрямів бізнесу з перспективних інноваційних проєктів з послідовним продажем створених компаній в приватні руки. Управлінська команда з підприємців, що виявляють зацікавленість у реалізації прогресивних проєктів, отримують обмежену фінансову допомогу держави. Фонд Чилі створює необхідні передумови для налагодження державно-приватного партнерства на всіх етапах інноваційного процесу (від ідентифікації можливих напрямів інвестицій до розробки реалістичних бізнес-планів), включаючи надання консультативних послуг, навчання, управління технологічними проєктами, венчурне підприємництво.

У свою чергу Південна Корея зосереджується на створенні та розвитку інноваційних мереж і кластерів, що мають тенденцію до регіональної концентрації в межах старих промислових агломерацій. Інноваційні мережі відрізняються розвинутою спеціалізацією, підтриму-

ють тісні зв'язки з університетами, державними науково-дослідними інститутами, іншими приватними фірмами та філіями закордонних ТНК.

Прикладами ефективного державно-приватного партнерства в Південній Кореї є функціонування Долини Даедук, технопарк Поханг і Долина Тегеран навколо Сеула. Наукоград Долина Даедук побудована за принципом Силіконової долини і є регіональною інноваційною системою з такими основними компонентами, як інноваційна інфраструктура, технологічний бізнес-інкубатор і високотехнологічні промислові фірми. Синергетичний ефект мережевої взаємодії досягається кількома інструментами: спільним використанням дорогого наукового обладнання, співробітництвом у розробці «пакетних» технологій, інкубацією нового бізнесу і гнучким використанням дослідників у різних комбінаціях в залежності від проектів.

Як яскраві приклади формування нових локалів нагромадження транснаціонального капіталу можна привести й точкові зони високих технологій (ЗВТ), створені в країнах Південно-Східної Азії. Вони стали стрижневою інституційною формою регіональних інноваційних кластерів, забезпечивши інноваційний розвиток держав азійського мегарегіону на основі інтеграції самих прогресивних науково-технічних розробок з високоефективними виробничими процесами. Наприклад, у КНР за останні 20 років у найбільш розвинених приморських районах було створено близько 60 технопарків. З них найбільшої ефективності досягли Шанхайський інноваційний центр, технопарк «Чжунгуаньцунь», Харбінський технопарк, технопарк «Хефей», Пекінська експериментальна зона, парки «Фучжоу», «Ланьчжоу», «Фошан» тощо. Саме зони високих технологій стали основними продуцентами високотехнологічної продукції в КНР і зіграли чільну роль у нарощуванні національного експортного виробництва, залученні нових наукових знань, інноваційних технологій і передових методів організації бізнесу [2, с. 203].

Чисельність науково-технічного персоналу КНР за останнє десятиліття виросла на 77%. На КНР припадає 14,7% наукових співробітників світу, на США – 22,8%, на Японію – 11,7%, на Росію – 8,9%. Частка продукції високих технологій у китайському експорті перевищує 30%, а в асортименті високотехнологічної продукції домінують електроніка й телекомунікаційне устаткування, комп'ютери й офісна техніка, фармацевтика й медичне приладобудування, а також авіакосмічна техніка [2, с. 281]. Індія, поступаючись країнам АСЕАН і КНР, за розвитком виробництва й експорту промислових виробів, але випереджає їх у виробництві й експорті високотехнологічних послуг завдяки стратегії аутсорсингу західних ТНК.

Цікавим напрямом стимулювання інноваційних перетворень є поступове відродження ісламських країн як глобальних гравців з поступовим посиленням їхньої ролі у фінансуванні глобальних НДДКР-проектів. Глобальна вартість ісламських фінансів в 2010 р. склала 895 млрд. дол. США, середній щорічний темп приросту ісламської фінансової системи за останнє десятиліття стабільно перебував на рівні 10-20%. У таких країнах, як Саудівська Аравія, Катар, Кувейт, Бахрейн і Оман, частка активів ісламських банків у сукупній капіталізації банківської системи становила 40%. Емісія державних цінних паперів із метою фінансування державних проектів за принципом участі становила в 2012 р. 180,0 млрд. дол. США (сукук-облігації) [2, с. 292]. Необхідно зупинитись на цьому аспекті більш докладно. Сукук-облігації не передбачають виплату відсотків за користування отриманими фінансовими ресурсами. Фактично держава формує інноваційно-інвестиційний пул, а приватні інвестори, які купують державні облігації, у випадку ефективності профінансованих проектів отримують можливість брати участь в розподілі прибутків. Фактично такий підхід нагадує фінансовий компонент інноваційно-інвестиційного банку, що базується на потужному приватному фундаменті.

Державно-приватне партнерство між країнами, що розвиваються, та зарубіжними ТНК забезпечувалось декількома підходами, зокрема [12]: 1) установленням національних стратегій чистого для довкілля інвестування; 2) забезпечення поширення «чистих» технологій; 3) установлення місцевих внесків для пом'якшення зміни клімату; 4) гармонізація корпоративних стандартів викидів парникових газів; 5) запровадження міжнародного центру технічного сприяння низьковуглецевій економіці.

Новим трендом є низьковуглецеві (зелені) спеціальні економічні зони, які вже запроваджені в КНР, Індії та Південній Кореї. Залучення інвестицій найбільш активно потребують

[12]: 1) енергетика – 30%; 2) промисловість – 18%; 3) сільське господарство та лісництво – 12% ; 4) транспорт – 11%; 5) утилізація та водопостачання – 10%; 6) інші сектори – 19%.

2008 р. у Чилі прийнято Закон «Про відновлювальну енергію», який передбачав, що принаймні 5% електроенергії повинно вироблятися за допомогою відновлювальних ресурсів до 2010 р. Цей процент повинен зростати на 0,5% для того, що досягти мету в 10% у 2024 р. Державні гарантії до 15 млн. дол. США надаються для проектів у цій діяльності.

Зелене зростання – це головний пріоритет політики Південної Кореї. У 2009 р. Уряд Південної Кореї оголосив п'ятирічний план, що передбачав витрату 107 трлн. вон (2% від ВВП) для підтримки зеленого зростання в 2009-2013 рр. (подвійна норма, що була рекомендована ООН). До 2020 р. оголошено намір досягти 30% зниження викидів парникових газів (у порівнянні зі звичайним веденням бізнесу). На сьогодні Південна Корея залежить від інших країн у низьковуглецевих технологіях. Імпортні компоненти складають 70% при виробництві генераторів на сонячній енергії та 96% на вітряній.

Більше того, Уряд запровадив численні стимули, такі як готівкові гранти і податкові знижки для корпорацій. Відповідно до Індустріального банку Кореї інвестиції в зелені технології 350 крупніших компаній Кореї зросли на 34% у 2009 р. (порівняно з попереднім роком).

У кінці 2009 р. китайський уряд оголосив намір скоротити викид двоокису вуглецю на одиницю продукції впродовж 10 років принаймні на 40% у порівнянні з рівнем 2005 р. Муніципальний уряд міста Т'янйін передбачає щорічні платежі на рівні 14,6 млн. дол. США компаніям, які задіяні у розробці та виробництві технології, що використовує енергію сонця та вітру. Місто пропонує інвесторам різноманітні пільгові кредити, відшкодування податків і субсидії на оренду.

Регіон Бінгай, у якому це місто, вже має 40% потужностей КНР щодо використання вітрової енергії. А також є перспективним центром для розвитку сонячної енергетики. Відповідно до 11-го п'ятирічного плану «Використання іноземних інвестицій», прийнятого в 2006 р., уряд КНР фокусується на таких напрямках [11]: 1) розвиток екологічного сільського господарства та високотехнологічного фермерства з високою доданою вартістю; 2) утилізація відходів сільського та водного господарства; 3) розвиток біоенергії; 4) виробництво сучасних машин для фермерства та обладнання для обробки сільськогосподарських продуктів.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок у даній темі. Узагальнюючи механізми налагодження державно-приватного партнерства в інноваційній царині між країнами, що розвиваються, та зарубіжними ТНК, необхідно звернути увагу на доцільність формування прозорих і зрозумілих правил ведення бізнесу та обов'язковості участі національного як державного, так і приватного капіталу у фінансуванні інноваційних проектів. З точки зору ТНК основними стимулами є використання ефекту масштабу на глобальній основі та залучення факторів виробництва за найменшою ціною, проте з боку країн, що розвиваються, співпраця з ТНК створює перспективи для розширення участі приймаючої країни в міжнародному поділі праці в науково-інноваційній царині. Уже традиційними в міжнародній практиці (зауважимо, що не лише для країн, що розвиваються) є використання податкових стимулів і створення спеціальних економічних зон для залучення іноземних інвесторів.

Новими тенденціями є формування зон високих технологій, зон низьковуглецевої економіки та регіональних інноваційних кластерів у країнах, що розвиваються. Перспективними є також підходи щодо використання цільових облігацій в ісламських країнах, що розвиваються, з передбаченням погашення боргу за ними за рахунок участі в майбутніх прибутках інноваційно орієнтованих компаній. Обов'язковими елементами політики країн, що розвиваються, в інноваційній сфері стають національні стратегії інноваційного розвитку, які конкретизуються, в індикативних планах, як правило, тривалістю п'ять років.

В інституційній сфері країнами, що розвиваються, застосовуються спеціалізовані державні фонди, що спеціалізуються на створенні передумов для формування інноваційних підприємств з різноманітними підходами щодо залучення приватного капіталу для їхнього фінансування та подальшого володіння. Важливим на сучасному етапі є використання найбільш популярних напрямів інноваційної діяльності, що підтримуються міжнародними організаціями, перш за все мова йде про боротьбу з викидами вуглецю як основного компонента парникових газів. Країни, що розвиваються, можуть претендувати на отримання нових технологій на тій основі, що вони самостійно не здатні зменшити викиди парникових газів через недостат-

ній розвиток національних інноваційних систем та слабкість фінансових систем. В українських умовах імплементація ефективного досвіду країн, що розвиваються, може мати такі особливості як: по-перше, строк індикативних планів інноваційного розвитку (досвід КНР, Південної Кореї) доцільно прийняти на рівні 5-ти років, що відповідає терміну повноважень керівництва виконавчої гілки влади; по-друге, спеціальні інноваційні зони (досвід КНР, В'єтнаму тощо) доцільно створювати в депресивних регіонах, де не існує іншої можливості для активізації ділової активності з відповідним переміщенням частини науково-дослідних інститутів; по-третє, на сьогоднішній день в Україні фактично не використовуються суверенні фонди багатства у якості джерела фінансування інноваційно-інвестиційних проєктів, що пояснюється недостатньою активністю держави в напрямку маркетингу здобутків вітчизняної науки. Перспективними для подальших розвідок є конкретизація запропонованих новацій у державному регулюванні перспективних галузей національної економіки України.

Література

1. Адаманова З. О. Инновационные стратегии экономического развития в условиях глобализации: Монография / З. О. Адаманова. – Симферополь: Крымское уч.-пед. гос. изд-во, 2005. – 504 с.
2. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: Монография / Под. науч. ред. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. – К.: КНЭУ, 2013. – 468 с.
3. Іголкін І. В. Особливості формування національних інноваційних систем на засадах державно-приватного партнерства у країнах, що розвиваються / І. В. Іголкін // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011 – №1. – С. 76-79.
4. Мединська Т. І. Вплив інвестицій американських транснаціональних компаній на економіку іноземних держав / Т. І. Мединська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/2012_1/14.pdf.
5. Степанюк Є. В. Макроекономічні та фінансові ризики в країнах, що розвиваються, як наслідок волатильності міжнародних ринків капіталу / Є. В. Степанюк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 2 (11). – С. 35-43.
6. Офіційний сайт МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org>.
7. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.
8. Офіційний сайт ЮНКТАД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>.
9. The 2012 EU Industrial R&D Investment Scoreboard [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/invest-in-research/index_en.htm.
10. World Investment Report 2005 “Transnational Corporations and the Internationalization of R&D” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>.
11. World Investment Report 2009 “Transnational Corporations, Agricultural Production and Development” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>.
12. World Investment Report 2010 “Investing in a Low-Carbon Economy” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unctad.org>.
13. World Investment Report 2013 “Global Value Chains: Investment and Trade for Development” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>

Стаття надійшла до редакції 17.12.2013 р.